

Schokkende ervaringen

Soms gebeurt er iets dat een samenleving in grote verwarring brengt. Het afgelopen jaar gebeurde dat zelfs twee maal, door de aanslagen in Amerika en de moord op Pim Fortuyn (en de verkiezingsuitslag daarna).

Los van het menselijke drama kunnen zulke schokervaringen ook een breder effect hebben. Ze dwingen ons onze overtuigingen kritisch tegen het licht te houden. En ze leiden vaak tot het doorbreken van niet terechte zelfgenoegzaamheid. Zowel 11 september als 6 mei hebben ons wakker geschud. Blijkbaar hadden we de problemen van de multiculturele samenleving en van het moslimfundamentalisme onderschat. De kwetsbaarheid van de democratie werd zichtbaar en riep de vraag op naar de grenzen van de tolerantie.

Door de emotionele lading kan de reactie echter gemakkelijk doorslaan. Dan wordt er een zondebok gecreëerd, die niet alleen de schuld krijgt van de gebeurtenis zelf (vaak ten onrechte), maar ook van alles wat er mis is in de samenleving. Of men verbindt de gebeurtenis met reeds bestaande frustraties en stokpaardjes die daar eigenlijk niets mee te maken hebben.

Bij de aanslagen is het zondebok-mechanisme maar al te duidelijk. De angst voor het terrorisme leidde na 11 september tot negatieve reacties tegen buitenlanders en moslims. Links en de media werden verantwoordelijk gesteld voor de aanslag op Fortuyn.

Maar ook het verlies van redelijkheid in de vorm van onzuiver of zelfs onzindelijk denken hebben we de afgelopen maanden veelvuldig gezien. Denk aan de Amerikaanse spierballentaal rond de As van het Kwaad of het zonder enig onderscheid koppelen van vluchtelingen en vreemdelingen aan criminaliteit. Paars of links werden verbonden met ongeveer alles wat er in de ogen van hun tegenstanders verkeerd gaat in Nederland - alleen het slechte zomerweer lijkt nog niet hun schuld te zijn.

Tendentieuze benadering

Vooral 11 september vraagt om bezinning. De brochure *Een jaar na 11 september. Verzoening van culturen* van het Interkerkelijk Vredesberaad en Pax Christi wil die bezinning met een aantal beschouwingen stimuleren en mondt uit in een appèl aan de kerken. Sommige pleidooien daarin zullen door remonstranten van harte gesteund worden, zoals die voor verdraagzaamheid en een interreligieuze dialoog. Ook de gevraagde reflectie op ethische vragen rond mogelijk gebruik van geweld tegen terrorisme is zeker zinvol.

Maar helaas is in de brochure ook een onzuivere koppeling van 11 september aan al langer bestaande frustraties te vinden. Er wordt geklaagd dat paars de levensbeschouwing tot een privé-zaak reduceerde; men noemt dit zelfs een in wezen totalitaire opvatting. Dit mondt uit in een pleidooi voor een ethische dialoog tussen kerk en staat en voor meer levensbeschouwelijke vorming in het onderwijs. Dergelijke klachten hoort men al sinds 1994. Ik deel ze persoonlijk niet en dat zal voor veel remonstranten gelden. Veel vrijzinnigen kiezen immers bewust voor niet-religieus gefundeerde partijen, scholen en maatschappelijke organisaties. Maar dit is een inhoudelijk meningsverschil waar we binnen de kerken een zinvol gesprek over zouden kunnen voeren.

Wat mij echter ergert, is de tendentieuze benadering, en het verbinden van deze thema's met de zwaar beladen aanslagen in Amerika. Ik zie niet in waarom juist deze misdaad door islamitische extremisten een reden is om een sterkere rol voor christelijke levensbeschouwing in politiek, onderwijs en samenleving te bepleiten. Het leggen van een dergelijk verband is onzuiver en versterkt het klimaat waarbij paars tot zondebok wordt verklaard. Nu heb ik zelf in het verleden ook kritiek geuit op paars, maar het huidige klimaat van verkettering gaat veel te ver. Het is een gemiste kans dat de brochure zich hiervan niet distancieert, maar het juist versterkt.

Schokkende ervaringen nopen tot bezinning. Daarin hebben ook de kerken een taak. Maar die bezinning dient in het teken te staan van verdraagzaamheid en redelijkheid. Verdraagzaamheid vereist protest tegen iedere verkettering, of het nu gaat om Fortuyn, paars, links of de Islam. Redelijkheid vereist een eerlijke discussie zonder beladen associaties. Die waarden zijn door 11 september alleen nog maar actueler geworden.

Wibren van der Burg

Een jaar na 11 september, verzoening van culturen, Uitg. Pax Christi en IKV, 55 pag.